

УДК 94 (470+571) “1905/1907”

А. С. Мясникова

ПОДІЇ 9 СІЧНЯ 1905 РОКУ: ПЕРЕДУМОВИ, ХІД, НАСЛІДКИ

У статті розкривається різноманітність поглядів на ситуацію та причини подій 9 січня 1905 року; аналізується хід та наслідки маніфестації.

Ключові слова: імператор Микола II, Г. Гапон, маніфестація, революціонери, робітники.

В статье раскрывается разнообразие взглядов на ситуацию и причины событий 9 января 1905 года; анализируется ход и последствия манифестации.

Ключевые слова: император Николай II, Г. Гапон, манифестация, революционеры, рабочие.

In this article it is uncovered the variety of opinions on the situation and causes of events of ninth of January 1905; then it is analyzed the motion and the consequence of demonstration.

Key words : emperor Nikolai II, G. Gapon, demonstration, revolutionaries, workers.

Постановка¹³ проблеми. Актуальність теми дослідження полягає в неясності передумов подій 9 січня 1905 року, в різноманітності думок дослідників; в суперечливості фактів та протилежності поглядів учасників і організаторів маніфестації. Адже саме після подій 9 січня 1905 року імператор Микола II отримав своєрідне клеймо «Микола Кровавий», а згодом саме «Кривава неділя» стане однією з головних причин та мотивів до вбивства Царської Родини у 1918 році.

Аналіз актуальних досліджень. Тема дослідження була об'єктом вивчення або структурним елементом фундаментальних праць багатьох науковців, розроблялась та досліджувалась протягом ХХ – початку ХХІ ст. Погляди істориків різняться у фактичному матеріалі; в усвідомленні мети та цілей маніфестантів та організаторів; в оцінці діяльності імператора Миколи II до та після 9 січня. Історіографію з даної теми умовно можна поділити на дослідження, які одноманітно та виключно негативно коментують позицію та поведінку імператора Миколи II, убачивши в діях царя виключно бажання розстріляти маніфестантів, тим самим продемонструвати свою велич і довести, що будь-які протести – це велика помилка. До цих досліджень відносяться такі роботи: А.Ф. Вовчик «Политика царизма по рабочему вопросу в предреволюционный период (1885-1904)» [2], Д. Берлінський «Революция 1905-1907 гг. в России» [1], «Начало первой русской революции. Январь - март 1905 г.» під редакцією Н.С. Трусовой [4], С.Н. Семанов «Кровавое воскресенье» [9], А.А. Фрейман «Девятое января 1905 г.» [10]. До іншої групи належать дослідження, автори яких в «Кривавій неділі» бачать заколот революціонерів, авантюру та провокацію царської охорони та поліції, і також спробу дискредитувати імператора. До таких відносяться робота Е. Радзинського «Николай II» [8], О.А. Платонова «Николай второй. Жизнь

и царствование» [6], С.С. Ольденбурга «Царствование императора Николая II» [5].

Мета статті. Дослідити, кому насправді потрібні були великі потрясіння в Російській Імперії під час Першої Світової Війни; виявити різноманітність поглядів на ситуацію та причини подій 9 січня 1905 року; розкрити основні наслідки «Кривавої неділі» для імператора Миколи II та Російської Імперії.

Завдання. Висвітлити передумови, хід та наслідки подій 9 січня 1905 року.

Виклад основного матеріалу. Позиція істориків радянського періоду досить впевнено підтверджує, що Г. Гапон – посланець монаршої верхівки і під чітким керівництвом самого імператора запропонував членам своєї організації піти до царя, – який натомість запланував їх всіх розстріляти. Прихильники цієї ідеї розповідають, як сам В.І. Ленін відмовляв гапонівців іти до царя, пророкував страшний кінець. Натомість революційні підпільні організації взяли участь у цьому заході за їхньою версією тільки для того, щоб підтримати своїх «братів» [10, с. 7]. Досить розповсюджена думка про те, що уряд готувався зустріти маніфестантів, як першого ворога; місто було розбите на військові частини, мобілізовані всі військові, викликані спеціальні підкріплення [4, с. 34]. Прослідкувати документально негативне ставлення царя та його міністрів до робітників майже неможливо. Але досить легко простежити ворожість до монарха з боку самого В.І. Леніна: «Нельзя ничего просить и даже требовать ничего нельзя, нужно просто сбросить царя с престола, а вместе с ним и всю самодержавную шайку, свободу можно завоевать только с оружием в руках» [10, с. 20, 22]. Саме такі вирази сміливо розповсюджувались В.І. Леніним на всіх робітничих зібраннях.

До того ж, 6 січня 1905 року зібрання більшовиків постановило: «В случае столкновения с войсками призвать массы к оружию» [9, с. 69]. Отже, більшовики все ж таки планували іти з гапонівцями, а разом з тим готувались і до

збройних дій. Крім цього, гапонівцям суворо заборонили брати з собою зброю, тому вони її, ймовірно, не взяли.

У свою чергу, підпільні організації були налаштовані радикальніше – попереджали робітників про зраду Г. Гапона, вистріли, наголошували, що владу треба брати кров'ю і тому, щоб довести свою правдивість, могли взяти з собою достатню кількість зброї, щоб вчинити трагедію. Отже, радянська історіографія в багатьох питаннях суперечлива, даючи негативну характеристику царизму.

Після розбудови Радянського Союзу, почали з'являтися факти, які зовсім по-новому розкривають політичну картину 9 січня 1905 року. Аналізуючи діяльність міністрів, градоначальників, губернаторів з кінця грудня до 9 січня, можна зробити висновок, що уряд не планував зустрічі з робітниками. Імператор особисто, як вважають радянські історики, не планував масового розстрілу маніфестантів, не прогнозував ніяких зустрічей.

Також, розглядаючи дії посадових осіб можна зробити висновок про легковажність їх намірів. Зокрема, 28 грудня 1904 року градоначальник Петербургу А. Фуллон зустрівся з Г. Гапоном, зрозумів ймовірний розвиток подій незабаром, але нічим не запобіг. Вже 2, 3 січня 1905 року чиновники отримують певні політичні вимоги від Г. Гапона, які не беруться до уваги. 3 січня А. Фуллон по телефону розмовляє з Г. Гапоном, повідомляє, що домігся повернення до роботи працівників, дізнається, що в маніфестації будуть брати участь майже всі робітники Петербургу, і просить зовсім не йти до Двірцевої площі. 4 січня директор департаменту поліції А. Лопухін, пропонує А. Фуллону заарештувати Г. Гапона. На це А. Фуллон відповів, що це не допоможе і викличе гнів, що все буде спокійно, якщо нікого не заарештовувати. 5 січня міністр фінансів В.М. Каковцев вимагає певних дій по відношенню до маніфестантів, але поліція нічим не запобігає, оскільки не має ніяких офіційних даних, що в майбутніх подіях будуть брати участь підпільні революційні організації.

6 січня – свято Хрещення, вихідний день, тому з міністрів цією справою ніхто не займався. Саме 6 січня відбувся вистріл під час салюту в сторону палацу, коли Микола II приїхав до столиці на традиційне водосвяття. Тут можна прогледіти картину революційного виступу. Тому ввечері, 6 січня було прийнято рішення про від'їзд Миколи II за місто, а поліція сумлінно розкаже про це робітникам [3, с. 359].

Тільки 7 січня міністри виявили погрожуючий масштаб маніфестації: 382 підприємства, 105 тисяч чоловік [3, с. 363]. Микола II наказав ввести військовий стан у місті, але після наради князів військово положення так і не було введено. Г. Гапон надіслав лист міністру внутрішніх справ з проханням передати царю рішення робітників йти до Зимового палацу. Усні доповіді міністрів не вписувались до протоколу, а тому невідомо, що саме доповідав Святополк-Мирсь-

кий Миколі II. Г. Гапон добре знав, що імператора не було в Петербурзі, а при палаці був лише великий князь Сергій, який був проти компромісів. Також Г. Гапон добре знав, що тодішній закон забороняв підходити або наближатись до резиденції царя натовпом [7, с. 57]. Тим паче, ввечері 8 січня градоначальником були розклесні об'яви, які попереджували заборону будь-якої маніфестації.

Також існує думка, що найстрашніша війна проти Російської імперії велась у 1905 році не на полі битви, а за спиною російських солдат. Відомо, що з початку 1904 року Японія таємно фінансує революційні елементи та організацію маніфестацій зокрема. Архівні дані свідчать, що деякі кораблі були оснащені зброєю за японський рахунок, покидали гамбурзький порт та направлявся до Росії [5, с. 293; 6, с. 134].

Після подій 9 січня 1905 року, імператору довелось прийняти складне рішення. Від Миколи II вимагали прийняття Конституції. Майже всі, з ким радився государ, підштовхнули його до цього рішення. Це був один з найголовніших кроків в його житті, від цього рішення залежало все майбутнє його держави та народу. Для Миколи II вступити на шлях Конституції – означало відмовитись від батьківських програм та заповітів, заперечувати своїм попереднім діям та заявам, скасувати абсолютну монархію і насамперед для свого спадкоємця.

16 та 17 жовтня государ імператор Російської імперії Микола II став на шлях корінних реформ – скасував абсолютну монархію і дарував Конституцію. Пізніше імператор напише: «Представлялось избрать один из двух путей: назначить энергичного военного человека и всеми силами постараться раздавить крмолу. Затем была бы передышка, и снова пришлось бы через несколько месяцев действовать силой. Вот это стоило бы потоков крови и, в конце концов, привело к теперешнему положению, т.е. авторитет власти был показан, но результат оставался бы тот же самый... Другой путь представление гражданских прав населению... Кроме того обязательство проводить всякий законопроект через Государственную думу – это, в сущности и есть конституция» [7, с. 71]. З цих слів можна прослідкувати, що Микола II прийняв конституційний шлях не заради безпеки, бо негативні настрої в суспільстві можна подавити силою, а заради усунення конфлікту між владою та народом.

Маніфест був підписаний 17 жовтня 1905 року о п'ятій годині дня і спочатку не називався Конституцією, але став початком будівництва нових державницьких форм. Першим наслідком маніфесту стало видання нових законів, за якими Державна дума перетворилась у законодавчий орган і мала вирішальний голос.

Висновки. Отже, події, які відбулись 9 січня 1905 року мали революційний наслідок – російська монархія перестала бути абсолютною. Вже 10 січня 1905 року події минулого дня отримали назву «Кривава неділя», государ імпе-

ратор Микола II отримав клеймо – «Микола Кровавий», а 17 липня 1918 року «Кривава неділя» стала однією з головних причин вбивства Царської родини в Єкатеринбурзі. Соціально-політична нестабільність в Російській імперії була вигідним елементом для воюючої Японії; великим початком великих політичних змін для революційних кіл; випробування охорони, поліції, вищих посадових осіб на вірність царю. Погляди істориків на січневі події найрізноманітніші. Виходячи з того, що разом з робочими йшли і підпільні революційні організації зі зброєю в руках, можна зробити висновок, що стрільба могла початись зі сторони маніфестантів. Організатори знали про відсутність царя в місті, про незаконність наближення до палацу натовпом, а тому ці дії можна розглядати як провокацію з боку революціонерів.

Перспективи подальших розвідок. Встановити, чи прослідковується зв'язок посадових осіб та міністрів з революціонерами в ході революційних подій в Російській імперії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берлінський Д. Революція 1905-1907 рр. в Росії / Берлинский Д. – К.: Держполітвидав. – 1955. – 156 с.
2. Вовчик А.Ф. Политика царизма по рабочему вопросу в предреволюционный период (1885-1904) / Вовчик А.Ф. – Львов: Изд-во Львовского ун-та. – 1964. – 323 с.
3. Кавторин В.В. Первый шаг к катастрофе. Свободное размышление строго по документам / Кавторин В.В. – СПб.: Лениздат. – 1992. – 427 с.
4. Начало первой русской революции. Январь – март 1905 г. / Под ред. Н.С. Трусовой. – М.: Акад. наук СССР. – 1955. – 960 с.
5. Ольденбург С.С. Царствование Императора Николая II / Ольденбург С.С. – М.: Даръ, 2006. – 800 с.
6. Платонов О.А. Николай Второй. Жизнь и царствование / Платонов О.А. – Краматорск: ЗАО «Тираж-51», 2002. – 501 с.
7. Пушкирский Н.Ю. Всероссийский император Николай II (1894-1917). Жизнь. Царствование. Трагическая смерть / Пушкирский Н.Ю. – Саратов: Соотечественник. – 1995. – 318 с.
8. Радзинский Эдвард. Николай II / Эдвард Радзинский. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. – 510, [2] с.
9. Семанов С.Н. Кровавое воскресенье / Семанов С.Н. – Л.: Лениздат. – 1965. – 143 с.
10. Фрейман А.А. Девятое января 1905 г. / Фрейман А.А. – 1955. – 40 с.